



Ferran Vicent Garcia  
Secretari de Pol. Lingüística

POLÍTICA LINGÜÍSTICA

# Vicent Andrés Estellés, l'home del poble que fou periodista i es féu poeta

*Dediquem una TE especial al poeta de Burjassot*

**AQUEST ANY 2013**, amb l'excusa que es compleixen 20 anys de la seua mort, se celebra l'any Estellés i la nostra Federació d'Ensenyament també vol sumar-se a l'homenatge que el poble valencià li ret a **aquest home de poble que va esdevenir home del poble**.

No cal ser professor de llengües i tampoc una persona entesa en filologia o literatura per haver gaudit de la poesia del fill del forner de Burjassot que escrivia versos i ho feia amb el llenguatge del seu poble: el poble valencià i el poble que parlava als carrers i a l'Horta. **Llegir o sentir els versos d'Estellés es tornar a escoltar la nostra llengua** tal com l'hem sentida a l'aire lliure i tal com l'hem emprada per expressar quines són les experiències pròpies d'estar viu i de gaudir d'aqueixa vida. La seua poesia ha de tenir ressò, per tant, a la consciència de totes les persones que parlem, llegim i fins i tot, de vegades, escrivim en valencià. Un seguit de motius, per tant, que ens han dut a plantejar-nos

dedicar-li especialment un número de la revista TE en la seua edició al País Valencià.

**El nostre compromís com a sindicat que defensa les senyes d'identitat del nostre poble i que es compromet en la defensa i la promoció del valencià** ens empeny, a més a més d'editar aquest especial Estellés, a cercar la manera de fer-lo més proper i posar-lo més a l'abast de totes les persones que treballem al món de l'educació valenciana. És per això que ací teniu una revista que inclou un seguit d'articles sobre el poeta de l'Horta Nord, la **col·laboració d'altres poetes** que han volgut expressar-se en sintonia i en homenatge a Estellés i una entrevista amb un dels poetes més nostrats, **Marc Granell**, qui, a més de reconèixer la vàlua i la inspiració que comporta per a ell la producció del poeta rememorat ens explica com la poesia d'aquest autor va ser decisiva per reorientar la seua creació i fixar-la per sempre més en valencià.



Aina Monferrer Palmer  
Universitat Jaume I

## “Les mares parien fills que aprendrien de les teues pàgines la música de l'idioma”<sup>1</sup>

*Algunes reflexions sobre possibles aplicacions didàctiques de Vicent Andrés Estellés (1924-1993)*

Eren el futur del país,  
els infants de moltes escoles,  
on aprenien nostra llengua,  
que feien acte de presència.

*Mural del País Valencià,  
“Llibre dels amics anònims”*

**L'ANY 2013** celebrem el vintè aniversari de la mort del millor poeta valencià des d'Ausiàs March —valguen els tòpics— segons el millor assagista valencià de tots els temps. Per tant, aquest 2013 cal

retre-li homenatge. Ja són diverses les publicacions, musicacions, exposicions i altres produccions culturals que s'estan covant aquest any homenatjar el poeta de Burjassot que va assumir la veu del seu poble, més enllà dels marges de l'Horta.

**El secret de l'èxit de la lírica estellesiana** està, potser, en la creació d'un idiolecte literari genuí, colpidor i alhora equilibrat, d'aparença espontània i improvisada, però amb la premeditació formal i les revisions necessàries per a una producció poètica d'aquesta qualitat. Així, la poesia d'Estellés és d'un llenguatge d'aparença planera i fàcil de llegir per diversos motius, entre els quals destaquen la seua tendència a l'ús de la metonímia en lloc

de la metàfora, les referències a elements de la quotidianitat, l'ús abundant de paraules d'àmbit d'ús col·loquial i la tendència a una poesia d'estil narratiu o prosaic.

**Estellés va escriure, podríem dir, de manera compulsiva.** Són famosos ja, de tant com s'han esmentat, els sacs plens de manuscrits i de mecanoscrits de poemes que guardava a sa casa, molts d'ells inèdits. A banda dels inèdits, Estellés compta amb més de tres mil poemes publicats, de gèneres poètics ben diversos (sonets, versos alexandrins, prosa poètica, diàlegs poètics, monòlegs dramatitzables en forma de poesia, haikus, tankes, odes, èglogues —iròniques—, cal·ligrames, etc.).

**Si sumem aquestes dues característiques** de la seua producció poètica (un llenguatge accessible i gran diversitat de formes i de temes) el resultat és una poesia amb moltes potencialitats didàctiques, de les quals volem oferir-hi un xicotet tast.

**La poesia d'Estellés és una mina per a treballar llengua i literatura** en tots els nivells educatius. Per exemple, *Taula parada* ofereix poemes ben senzills sobre elements de la natura i quotidians com és "la lluna de la muntanya" o bé "cançó de la rosa de paper", òptims per treballar amb els més menuts. En canvi, hi ha poemes, com "els amants" de *Llibre de Meravelles*, que s'adapten molt bé als últims nivells de l'ESO i al batxillerat, on es produeix el despertar sexual dels joves. Aquests tres, més el primer poema d'*Horacianes* —el del pimentó torrat—, són els que més s'han usat tradicionalment a l'aula, per tal com són els que més apareixen en els llibres de text de *Valencià. Llengua i literatura*<sup>2</sup>. Amb tot, s'ha comprovat que la presència de Vicent Andrés Estellés en els llibres de text de *Valencià. Llengua i literatura* és més aviat escassa i gairebé es limita exclusivament al treball de literatura.

**Tanmateix, han estat demostrades les virtuts del gènere poètic** per a ensenyar no sols literatura i elements propis de la poesia (com ara la rima, la mètrica i les figures retòriques en el clos poètic) sinó també per a treballar llengua (sintaxi, morfologia, semàntica lèxica, dialectologia, etc.)<sup>3</sup>. A més, per la seua extensió normalment reduïda i per la seua unitat semàntica, el poema és un objecte idoni per al comentari de text a l'aula<sup>4</sup>.

**L'obra d'Estellés és òptima per a l'estudi**, per exemple, dels registres de la llengua per la manera com combina uns mots i expressions més col·loquials ("mamelles", "la cara feta un ecce-homo") amb altres de registre elevat ("eucarísticament", "homes obscurs de tenebrosa lletra"). També es pot estudiar des d'un punt de vista dialectal, veient com introdueix mots i idiomaticismes típics de l'Horta amb d'altres propis de l'estàndard català o fins i tot d'altres dialectes com el balear ("nins", "al·lotes") o el català oriental ("noi", "aixecar").

**És interessant també l'estudi dels temes de la poesia d'Estellés per tal de trencar tòpics** sobre els temes poetitzables, així com l'estudi dels diferents gèneres poètics que un mateix autor pot conrear i que es relaciona directament amb un altre element susceptible

de ser utilitzat amb propòsits didàctics: la intertextualitat, tan rica en Estellés que ens permet pràcticament fer un viatge per tota la història de la literatura europea des dels clàssics grecollatins fins als poetes existencialistes francesos, passant pels medievals catalans i italians i pels del segle d'or espanyol o pels de la generació del 27, entre d'altres. Fora de la tradició europea, hi té un pes específic molt gran Pablo Neruda, que va influir Estellés amb el seu *Canto general*, que el burjassoter va projectar a la seua manera en el *Mural del País Valencià*.

**A més de per a fer-los viatjar en el temps, Estellés serveix també per a fer viatjar els nostres alumnes per terres valencianes.** Per exemple, del *Llibre de meravelles* s'endevina una interessant ruta literària pel casc antic de València<sup>5</sup>, o bé una altra de més àmplia per diversos carrers i pels afores de la ciutat (l'horta, el port, la platja del Saler, Sant Miquel de Reis, etc.).

**De més a més, el Mural del País Valencià** és una deu d'on brollen inesgotables topònims d'arreu de la geografia valenciana que de ben segur suggereixen a la mestra o al mestre seqüències didàctiques amb molts i diversos itineraris per les distintes comarques valencianes que poden combinar fàcilment el treball d'aula amb l'excursió; o bé només un treball dins l'aula de coneixement de les terres valencianes amb el disseny de tasques amb ajut de les TIC (com WebQuests) per descobrir i estudiar llocs emblemàtics a través de la poesia d'Estellés.

**Existeixen algunes obres que poden servir de referència als professors de valencià** —i també de català en qualsevol part del territori de parla de la nostra llengua— a l'hora d'introduir Estellés en les seues classes. La més antiga, segurament, és la guia didàctica escrita per Vicent Escrivà i per Vicent Salvador l'any 1986<sup>6</sup>, que ofereix propostes de treball a l'aula amb un grapat de poemes de poemaris com *Taula parada*, *La nit* i *El gran foc dels garbons*. Després, hi ha hagut algunes antologies amb propostes didàctiques. Són destacables, en aquest sentit, l'antologia de Glòria Mas<sup>7</sup>, la de Lluís Alpera<sup>8</sup> i sobretot la d'Isabel Soler<sup>9</sup> per la riquesa de les propostes didàctiques que contenen. Finalment, no voldria deixar d'esmentar un document en línia que és un extens recull de propostes didàctiques a partir de moltíssims poemes del burjassoter, dividides per temes, recollides i proposades de manera sistemàtica i exhaustiva per Vicent Sanz<sup>10</sup>.

<sup>1</sup> Versos extrets del recull "Dic el teu nom. Carles Salvador", del tercer volum del *Mural del País Valencià* de Vicent Andrés Estellés.

<sup>2</sup> MONFERRER, AINA (en premsa) "Manualística i ensenyament de la literatura catalana: la figura de Vicent Andrés Estellés en l'ensenyament mitjà". *Actes del XVI Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: PAM.

<sup>3</sup> GÓMEZ MARTÍN, FERNANDO (2002): *Didàctica de la poesia en la educació secundària*. Madrid, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

<sup>4</sup> SALVADOR, VICENT (2011a): "Lectura analítica i ensenyament: el comentari de textos literaris". Camps, Anna. (ed.): *Materials per al postgrau de professorat de secundària*. Barcelona, Graó, p. 117-130.

<sup>5</sup> MONFERRER, AINA (en premsa) "La València de Vicent Andrés Estellés. Una proposta didàctica a partir del *Llibre de Meravelles*". *Actes del I Congrés sobre Geografies Literàries*. València: UV.

<sup>6</sup> ESCRIVÀ, VICENT; SALVADOR, VICENT (1986): *Vicent Andrés Estellés: guia didàctica*. València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.

<sup>7</sup> ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT (1991b) *Antologia poètica*. Barcelona: Barcanova. [Antologia a cura de MAS, GLÒRIA]

<sup>8</sup> ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT (1991a) *Antologia poètica comentada*. Alacant: Aguacleara. [Antologia a càrrec d'ALPERA, LLUÍS]

<sup>9</sup> ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT (2007): *Antologia poètica. Vicent Andrés Estellés*. A cura d'Isabel Soler. Barcelona, Proa.

<sup>10</sup> SANZ, VICENT (2008): "Vicent Andrés Estellés: dossier didàctic". *Seminari 'el gust per la lectura'*. Barcelona, Direcció General d'Innovació. Subdirecció General de Llengües i Entorn. Servei d'Immersion i Ús de la Llengua, p. 1-154.

<<http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/37517717-1ecc-4b92-883c-0fc773949af5/estelles.pdf>> [Consulta: 4-7-2012]

Nascuda el 1987 a Borriana, sóc llicenciada en Comunicació Audiovisual i en Filologia Catalana. Tinc un màster en Comunicació Intercultural i Ensenyament de Llengües. Actualment treballo d'investigadora predoctoral (Vali+d) en el Departament de Filologia i Cultures Europees de la Universitat Jaume I de Castelló. Estic preparant la meua tesi doctoral sobre Vicent Andrés Estellés: estil, traduccions i aplicacions didàctiques, sota la direcció de Vicent Salvador.

ENTREVISTA

## Marc Granell

*“Primer era la passió poètica, després la passió per la llengua i després la defensa del País”*

per Ferran Garcia



**MARC GRANELL** (València, 1953) és **poeta i traductor**. Va estudiar filosofia i filologia i va participar activament en l'esclat cultural i literari dels anys 70 a València. Amb altres escriptors de la seua generació funda la revista *Cairell*, que significa un punt de partença per a les noves veus que sorgien al panorama literari de l'època. Granell no sols escriu i publica poesia durant els anys 70 i 80, també **dirigeix col·leccions** que serviran per a descobrir nous valors. **Els primers llibres** veuen la llum a les darreries dels anys 70, quan guanya el premi Vicent Andrés Estellés dins els premis Octubre amb *Llarg camí llarg* (1977), o publica *Notícia de la tribu* (1978), *Refugi absent* (1979) i *Materials per a una mort meditada* (1980), que va merèixer el premi Ausiàs March de Gandia. Segueix la trajectòria amb **els poemaris** *Exercici per a una veu* (1983), *Fira desolada* (1991), *Versos per a Anna* (1998), *Corrent de fons* (1999), *Matèria d'ombra* (1999). En l'any 2000 publica la seua poesia completa fins al moment en *Poesia reunida. 1976-1999*, i després segueix publicant amb regularitat amb els títols *El camins i la mirada* (2001), *Poemes del caminant* (2002), *L'Horta nostra* (2002) i *Tard o d'hora* (2006), entre d'altres. Amb l'objectiu d'oferir una **poesia adient per als més menuts**, centrada en l'amistat i altres valors humanístics ha publicat *L'illa amb llunes* (1993), *La lluna que riu i altres poemes* (1999) i *Oda als peus i altres poemes* (2008), entre altres. **Ha dirigit nombroses col·leccions poètiques**, com "Gregal Poesia", que representa un gir fonamental per al futur de l'edició d'aquest gènere al País Valencià. **Ha sigut traduït a diverses llengües** i ell mateix ha fet versions d'escriptors europeus. És soci de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana.

Dins d'aquest número de la revista TE especial dedicada al poeta Vicent Andrés Estellés, entrevistem Marc Granell, **un dels nostres poetes més emblemàtics i un dels escriptors que ha col·laborat a construir el valencià tal i com el coneguem des de la transició democràtica ençà**. Per a Marc Granell, tal i com ell ens conta a l'entrevista, el poeta de Burjassot no sols és un creador genial sinó que a més va ser una de les lectures, si no la més important, que el va fer decidir-se a escriure i crear en la llengua dels valencians. Ens conta com va prendre aquesta decisió, com era el clima literari dels anys 70 i 80 a València i moltes altres coses en aquesta conversa que ens va oferir a sa casa.

### Ens pots contar com era el teu entorn quan eres menut?

Sí, clar, vaig nàixer en aquesta mateixa cambra, igual que el meu germà, Manuel, onze mesos més jove que jo.

Els meus pares ja eren grans, el meu pare, per exemple, tenia 48 anys. La seua professió era mecànic dentista però, això sí era un home veritablement culte, amb gran estima per la cultura.

Ara els recorde com temps prehistòrics, no hi havia televisió i el temps lliure l'havíem d'ocupar jugant.

### A quina escola vas anar?

Vaig estudiar al col·legi El Pilar. Dins dels col·legis religiosos de la ciutat era dels més "progres" i no ens atabalaven amb la religió. A més a més, entre el professorat hi havia grupets polítics afins al comunisme com ara el professor Carlos Lozares o veritables mestres humanistes com Francisco Velarte o Jaime Siles, el poeta.

### Vas començar, en aqueixa etapa escolar, alguna activitat literària?

Vaig començar a escriure als 15 anys, quan estava a quart de batxillerat. Al cinqué calia escollir "lletres" o "ciències" i jo vaig agafar "lletres". Ací es produí un encontre fonamental per a mi, ja que m'havia de donar classe de grec Eugenio Burriel però per compromisos amb la seua Facultat l'hagué de substituir Jaime Siles. Jaime tenia, aleshores, desset anys i jo en tenia quinze. Ell era molt actiu i avançat en poesia i tenia molt bona relació en els cercles

literaris de la nova poesia espanyola i m'informava d'eixos cercles i de com era el món literari.

Al col·legi féiem revistes. El nostre líder, de pensament i literari, era Jordi Palafox (ara és economista). Jose Luis Falcó i Nacho Errando, germà de Mariscal, companys del col·legi un any majors, van contactar amb mi i amb alguns companys del meu curs, com Jose María Izquierdo o Santiago Muñoz, férem un grup literari. En aquesta cambra on estem ara féiem la nostra vida cultural i, fins i tot, constituïrem un grup surrealista. Aquestes primeres passes literàries foren en castellà ja que descobríem la poesia mitjançant la Generació del 27 i les traduccions del simbolisme i altres avantguardes europees. Vam arribar a fer també alguna acció poètica, ací a la ciutat de València.

Es pot dir, per tant, que la meua formació acadèmica no va donar fruits pràctics sinó poètics.

## **En l'etapa posterior, a la universitat, també van ser més els fruits poètics que els acadèmics?**

Vaig estudiar filosofia i lletres i allí vaig conèixer Pep Piera i Eduard Verger, amb qui després he viscut 43 anys d'amistat i comboi poètic. Vaig fer dos cursos de filosofia pura. Eren anys de lluita i el tercer fou un any de combat, amb companys com Maite Larrauri. Aquest any, el 1973, fou un curs pràcticament complet de vaga. Jo a més simpatitzava amb organitzacions polítiques d'extrema esquerra, sobretot Bandera Roja. Una vegada acabat aquest curs em vaig passar a filologia hispànica; tot i això, considere que l'època de filosofia i lletres fou la de major formació acadèmica amb professors com Genaro Talens, Ricardo Bellver, César Simón o Pedro de Peña, tot i que la gran escola literària i vital per a mi va ser el bar de la facultat.

## **Destaques els companys de l'àmbit literari, és a dir, que et dedicaves més a la literatura que als estudis formals?**

Féiem tertúlies, escrivíem poesia, féiem la millor poesia que podíem fer, i volíem intervenir en la societat. En aqueix context ens animà Pere Bessó a fer la revista MÚRICE a ciclostil. En aqueixa revista publicava Jorge Guillén, Luis Antonio de Villena i altres "novísimos". Tot des de la creació literària en castellà, clar.

## **Però la teua obra és pràcticament tota en valencià. Quan s'hi va produir el canvi?**

L'any 1974 Piera i altres comencen a recuperar la seua llengua, el valencià, i tot el grup comencem a plantejar-nos-ho. En l'any

1976 vaig decidir passar-m'hi i comprometre'm amb el valencià. Per a això vaig haver d'aprendre no solament a llegir-lo i escriure'l, sinó també a parlar-lo.

## **Un compromís cultural però també social?**

Primer era la passió poètica, després la passió per la llengua i després la defensa del País. Vaig compartir aqueixos moments i aqueix procés amb gent com Eduard Berger, Josep Piera, Josep Lluís Bonet, Josep Lluís Seguí o Adolf Beltran i Toni Torregrossa (que s'hi van incorporar més tard). Moltes interaccions en aquest món posaven damunt la taula la qüestió de la llengua, com en una tertúlia a la qual vingué Guillem Jordi Graells i ens comentà "Granell i Falcó, dos cognoms tan valencians i escriviu en castellà!" o quan César Simón em va dir "Marcos, con la trayectoria poética que llevas y ¿vas a pasarte al valenciano?".

Part del motor d'aquest canvi és produït també pel meu concepte i vivència de la poesia, perquè jo la veia —en la línia dels conceptes dels anys cinquanta— amb el seu vesant de compromís i acció política, social com m'ensenyà Jenaro Talens en les seues classes.

## **Una decisió prou arriscada, no?**

Fou un esforç perquè la nostra trajectòria i el nostre món literari eren a l'esfera del castellà. Fou un trencament, però també un moment il·lusionant. Eren els anys setanta i vuitanta i el valencià, pensàvem, el parlaven quatre "güeles" i la gent de Lo Rat Penat. Nosaltres érem la modernitat.

## **Quins foren els primers fruits d'aquesta dedicació a la literatura en valencià?**

Molt aviat: acabava de passar-me a la nostra llengua i en l'any 1976 vaig guanyar el premi Octubre. Fou pel meu primer llibre "Llarg camí llarg". Foren a més dels primers Premis Octubre i eren molt emotius perquè significaven un reconeixement d'aquest món compromès amb la cultura. Jo estava en quart de filologia i només guanyar el premi vaig deixar d'anar a la Facultat.

## **Quina fou la teua dedicació a partir d'aqueix moment?**

Em vaig integrar en la Federació d'Entitats Culturals del País Valencià que era una de les referències d'activitat cultural i política més important en eixe moment, quan encara no estaven legalitzats els partits polítics. La Federació la portaven Manuel Tarín i Carme Ruiz, als quals hi vaig dedicar el meu poema "terra lliure".

Vaig començar a més a donar classe als primers cursos de la Carles Salvador i allí fou on vaig aprendre a aprofundir i treballar la llengua. Pels matins treballava en la Federació i per les vesprades donava classes a la Carles Salvador, a l'Escola La Gavina, a particulars, etc.

## **Però, donar classe no ha sigut la teua principal ocupació laboral, quina consideres que és la teua professió?**

Aquella etapa en la Federació fou molt apassionant però també molt fotuda. Un any, pel 9 d'Octubre, des d'allí es coordinaren totes les marxes per la llengua que venien d'arreu dels Països Catalans. Estant per aqueixa feina em cridà Eliseu Climent per traduir un discurs de Josep Lluís Albinyana (era en temps preautonòmics); pensat i fet, vaig anar al palau de la Generalitat i em vaig posar a



traduir, com podia i amb les poques eines de suport lingüístic que teníem.

Poc després, quan van necessitar algú per a traduir el Diari Oficial, em cridaren a mi i em vaig convertir així en el primer traductor de la Generalitat. Vaig acompanyar també Albinyana en la seua campanya pel 151 (de Catarroja eixirem a 'tomacaes'), anava també amb els companys de la tertúlia a visitar de vegades Fuster. Jo era simpatitzant del PSAN però vaig traduir també, per exemple, el programa municipal del PSOE al valencià sense cobrar res, per militància nacionalista.

Vaig continuar amb tasques de traducció amb la UCD, els quals em donaren un despatx minúscul per treballar. Anàvem construint llenguatge: adaptàvem l'oriental a la nostra parla i moltes vegades recorriem al sentit comú. D'ací vaig passar a corregir proves a l'editorial 314 i cobrava com i quan podia. En l'any 1981 vaig superar les proves per a ser traductor al Butlletí Oficial de la Província. Després vaig passar a la IVEI, on vaig estar catorze anys molt fructífers i apassionants. Eixa és la meua feina, sóc traductor a la Diputació de València.

## **Tornant al món literari: també has escrit per a xiquets. Com valors aqueix àmbit de la literatura?**

Podem dir que políticament hem fracassat en el projecte de construcció nacional del nostre País, però literàriament crec que hem reeixit amb la col·laboració cabdal de l'escola i de la pujança dels joves. Aquest és un dels motius pels quals col·labore assíduament en premis literaris per a joves i mire d'orientar la gent jove que puja.

## **No oblidem que veníem a parlar d'Estellés. Què en destacaries?**

Vull rescatar-lo de ser només el poeta nacional. És molt més, és un gran poeta des de tots els punts de vista i àmbits, comparable als millors poetes que hi ha hagut.

És a vegades excessiu, però sempre salva els poemes, parle del que parle. És un gran poeta que ha fet poesia, que t'acompanya, que parla de les teues coses però amb veritable poesia no amb pamflets, com el gran mestre per a mi, Machado. No sabem com, però sempre ho aconsegueix. Parla a cor, de veritat, amb una gran coneixença de l'ofici, amb diferents tons de veu, amb diverses mètriques i sempre amb una gran capacitat pel que diem "fer un poema".

## **Que penses que hem de fer de la seua obra?**

Cal traduir Estellés a altres idiomes. Primer al castellà i després a altres llengües, és una qüestió de màrqueting. Caldria deixar de banda inèrcies o manies que ens puguen impedir aqueixa expansió universal de la seua poesia.

## **Com creus que hauríem de fer per a ajudar a la difusió i consolidació del valencià?**

Allò fonamental és la traducció: de les altres llengües al valencià i del valencià a les altres llengües.

Celebrar aniversaris millor manera d'homenatjar els escriptors. Tal i com vaig voler dir en un poema quan es va celebrar un de tants aniversaris d'Ausiàs March: ara et trauen a passejar però després et tornaran a desar al teu lloc... seria una pràctica cultural miserable quedar-nos en un "anyet" Estellés. En positiu, el major alé d'espe-



rança és la gran fornada de joves escriptors en la nostra llengua. Els herois són els ensenyants que fan possible que continuen eixint escriptors de gran qualitat tant en poesia com en narrativa.

## **Dus ara entre mans algun projecte literari?**

He estat molt parat, encara que tinc alguns poemes fets. En l'any 2011 vaig publicar "la dansa dels versos" per a xiquets. Considere que el meu ofici també és escriure per encàrrec, per a actes socials fins i tot, a partir de fotografies o dibuixos, com els que vaig escriure a partir d'uns d'Alfaro. L'ofici hi juga molt, però també ha de néixer d'un mateix, de la teua veritat.

## **Com és que has estat parat: bloqueig, canvi de centre d'interès?**

Tinc por a repetir-me i pense que he dit molt del que havia de dir. Tinc fama de pessimista, però ja fa temps vaig dir coses que ara tornaria a dir. L'evolució cap a la catàstrofe ja estava als meus poemes. La qüestió social i política entraven en la meua poesia pensant, tot i saber que no és així, que això canviava el món i potser per això a la fi dels vuitanta vaig parar, perquè havia perdut la fe en aqueix canvi. Ara mateix sí que veig la possibilitat d'escriure sobre aquest món, del canvi necessari, però m'agradaria fer-ho amb un llenguatge nou per a mi, superar les meues "formes de dir", que a mi ja m'avorreixen una miqueta, encara que continuen agradant.

En definitiva, la poesia no l'escrius buscant estar on has d'estar, el que has de fer és estar obert a que els poemes et puguen vindre.

## **Saps que aquesta publicació va adreçada a gent que treballa al món de l'educació, quin missatge els adreces per cloure l'entrevista?**

És per mi un ofici tan difícil. Jo mai no he pensat que fos capaç. La meua companya, Anna, és professora i crec que és un ofici heroic. Dels herois necessitem aqueixa empenta. Aqueixa tasca pot salvar el nostre món de l'única manera possible, a través de la cultura. El poder intenta acabar amb aqueixa base i per això ataca els ensenyants.

Són la nostra única cura, la única revolució possible. És dur carregar amb culpabilització, devaluació de condicions de treball i baixada de la valoració social i per això parlar d'herois no és exagerar és parlar de la seua mida justa.

Tan de bo pogueren fer entendre als nens que la vida és un moment i la única salvació és l'art, la vida interior, la resta és pur avoriment.

## TÚMUL DE VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

*Als companys i les companyes de Comissions Obreres,  
en la memòria i en la lluita sempre*

Aquesta rosa és una veu, és una rosa  
que va nàixer per ser cant i clau que obrira  
tots els panys i tots els punys que encadenaven  
a colps d'oblit i de por, mudes, les goles.

Aquesta veu és un mar, una muntanya,  
un carrer tot ple de sol on la memòria  
es passeja com un vent lliure i salvatge  
alçant albes i horitzons a les pupil·les.

Aquest mort ja no és un mort, és una rosa,  
és una veu, és un carrer, un poble en flames  
ple de sol i de dolor, de joia i ànsia  
de ser poble ja per sempre, com tu, i viure.

Marc Granell

4-II-2013



Isidre Crespo  
Professor i estudis de  
Joan Fuster

# ESTELLÉS, un poeta del poble

«A mi m'agradaria ser un poeta "del poble"; que sóc un poeta "de poble" no és cap secret... Jo sempre he volgut ser un poeta "directe". I he intentat ser eficaç des d'una trinxera cívica... Sempre he viscut amb una gran fam de llibertat. I, com que la llibertat no arribava mai a aquest país, vaig trobar una eixida en els meus versos.»

[V. A. Estellés. 1978]

**COMPANYS**, aquest és l'Estellés que hui volem acostar-vos, aquell que es proclamava «Un entre tants com esperen, treballen».

**De segur que donarem més valor** a les paraules del nostre "poeta del poble", si tenim en compte —com afirmava Joan Fuster— que sempre «les classes dominants procurat fer creure a la gent que "l'obediència" és el principi bàsic de la vida civil».

**És cert —en part— que Estellés és gran pels seus versos.** Sens dubte, és la seua gran aportació a la nostra literatura. Però també ho és per les proses memorialístiques i pel teatre, per tants registres amb què va poetitzar, i pels temes tan "humans" i "populars" que va tractar. En una paraula, perquè fou un gran poeta.

**Però és que, a més, donà la cara pel seu poble valencià en els durs anys dictatorials.** És per això que "la nostra admiració i estima —proclamava Fuster—<sup>1</sup> ens suggereix la urgència d'una afirmació col·lectiva, 'de poble'. En la dialèctica d'un esforç de 'transformació' de la societat, nosaltres —"els valencians conscients"— hi tenim assignada una de clarificació racional i d'avantguarda reivindicatòria." Estellés encarna una cultura "nacional-popular". "Els seus poemes increïbles, d'una virulència insòlita i alhora d'una tendresa palpitant, en són una bona prova. La poesia de l'Estellés és una denúncia de la situació d'opressió social de la postguerra: de la fam, del sexe sufocat, de l'idioma sotmès, de la por..."

**Sabedor que "les idees dominants són les idees de la classe dominant"**, té un clar valor programàtic confessar-se "poeta del poble". Massa sabia que al nostre, li han segregat la història, li han extorsionat la llengua, li han ocultat la cultura... Per això era ben conscient que les nostres classes populars han d'alliberar-se de la hipoteca dels prejudicis espanyolistes, inculcats en l'escola de la classe dominant.

**Nosaltres, valencians de ple dret i consciència com ell,** confiem en la seua opció "popular": una opció alliberadora, política, nacional i de classe. Que això ho poguem percebre com una utopia, no impedeix que ens ho prenguem com un programa vàlid i obert.

**Amb permís del seu amic Fuster, ens atrevim a proclamar:** "en tu, Vicent, veiem l'angoixa rebel, del nostre

poble. I nosaltres, com tu, som poble amb el poble." Res d'estrany, doncs que Estellés afirmara: «El País Valencià arribarà a la seua plenitud quan siga el País Valencià dintre de l'esquema teòric de Joan Fuster... Jo seguisc totalment la línia de Joan Fuster.»<sup>2</sup>

**"La meua visió del fet nacional valencià és una visió d'esquerres** —deia—. Sempre he estat un home d'esquerres". Igualment, proclamava<sup>3</sup> que "... el meu deure —si és que en tinc algun— és continuar escrivint. Tots fem política, d'una manera o d'una altra..."

**I, com que sabem que "tota política que no fem nosaltres serà feta contra nosaltres"**, hem decidit enguany llegir-lo abundantament. Ha parlat de les nostres coses, de segur que hi trobarem llum i energies per continuar sent el que volem ser: "valencians conscients", amb una voluntat ferma de pervivència. Amb la mateixa que ell escrivia.

Doncs amb la mateixa fermesa seguirem al costat del nostre poble, el seu, el poble valencià; i direm amb veu alta i clara aquells versos —del seu *Mural del País Valencià*— que va dedicar "als polítics":

*Em deixaré la pell qualsevol dia  
pels seus combats i les seues raons.  
M'estime molt el meu país.*

*He retrobat, a la boca del poble,  
el sostingut conreu de l'idioma.  
M'estime molt el meu país.*

**Amb tu, Vicent, "hòmens de poble, i del poble".**

Isidre Crespo. Febrer de 2013,  
any de Vicent Andrés Estellés

<sup>1</sup> Homenatge a Josep Renau i Vicent A. Estellés. València 1978.

<sup>2</sup> Entrevista de Video Uno. 1988.

<sup>3</sup> *Valencia semanal*, nº 57, 28-1-1979.

## ...més enllà d'una crònica de records i esperances

escolteu aquest silenci...

mentre unes lleugeres llavors de pebrot lentíssimament recollides potser senyalen la cartografia amarga i perenne de la cendra immortal que silent desclou aquesta *profecia*



lentíssimament empelta en nosaltres el temps potser de manera biomàtrica i la darrera paraula aflora sense aroma contra el silenci  
carnivoríssima alimenta la fosca convulsió de les pells en l'encesa nit  
mentre tu amb la boca plena d'amorosos pètals de rosa  
dones llum a l'espai d'escriptura i esdevenim mesura de tots els animals

lentíssimament acobla en nosaltres una lliure melodia potser sense records  
i escoltes la seua mudesa farcida de flors que frega les sendes futures  
amb les mans i amb els llavis recol·lectors tal vegada esquinça la terra i la vida  
i escampa sacramental les cinc llavors que ahir varen ser fruits entre les pedres

ací on heu donat les paraules a la carn i sadollada s'obre tendra al foc i la flama  
ací on les ombres empeltades obliden el temps i es nodreixen de les cendres

mentre tu amb la boca plena d'amorosos pètals de rosa  
dones llum a l'espai d'escriptura i esdevenim mesura de totes les plantes

*"diren: no ha aportat res, com no siguen certes amenitats de catre.  
però jo us assegure, solemnes fills de mala mare, que deixaré  
un senyal molt amarg i perdurable en la nostra literatura: aquell  
que clama contra l'excés del poder i deixa  
inerte la criatura, sota els turments de l'exili.  
aneu a mamar tots!"*

lentíssimament la serp enfila en nosaltres la saviesa i obre la nit ferida una cendra imperible

ací on el silenci respira i parla més enllà de les paraules finites amb llàgrimes de cuore

[DIARI DE CAMP *memoriaren mañan* . pep aparicio guadas; inèdit]



Lluís Roda  
Escriptor i crític literari

## L'inventari clement de Gandia: notes de lectura

1. **L'inventari clement** (IC: Ajuntament de Gandia, 1971; OC6) i **L'inventari clement de Gandia** (ICG: Edicions 96, 2012) són poemaris completament diferents.

2. **L'inventari clement de Gandia** (ICG), editat a cura de M. J. Escrivà i J. L. Roig, és l'original que l'any 1966 fou guardonat amb el premi Ausiàs March de Gandia.

3. **Existia el rumor** que, quan l'Ajuntament volgué editar ICG l'any 1971, Estellés va haver de presentar un original diferent al no poder ser trobat ICG. És la hipòtesi més probable.

4. **La qualitat d'ICG** no és inferior a la d'IC. Com passa amb tota l'obra d'Estellés, és variable. I extraordinàriament interessant.

5. **Una part d'ICG** no es pot trobar ni dins l'Obra Completa (OC) ni dins el Mural del País Valencià (MPV).<sup>1</sup>

6. **De les disset composicions** que integren ICG, vuit es troben a l'OC: "Els dies" ("Els fills", dins *Poemes esparso*, PE, OC10), els sis sonets primers de "Per les terres altes de Castelló..." ("Navaixes", dins *Sis sonets*, SS, OC10) i "Motiu per a un concert" ("Ègloga IV", dins *El primer llibre de les èglogues*, PLE, OC1). Tanmateix, les diferències tenen sempre un gran interès per als especialistes.

7. **Com ja fem amb IC**,<sup>2</sup> caldrà considerar ICG entre els volums dels anys cinquanta, en la mesura que conté poemes iniciats en aquesta dècada de la producció estellesiana. Com observen els editors, la referència al "fill" d'"Els dies" (ICG) esdevé plural a "Els fills" (PE), cosa que ens permet datar-lo entre 1957 i 1961. A "Educadament, Misser Mascó, 17" diu: "la riuada, es veia, des d'ac" (fet que succeí l'octubre de 1957). I també diu: "És ma casa". En present. Un poema escrit, per tant, durant els anys allí viscuts. Sens dubte, urgeix una bona biografia d'Estellés. Siga com siga, es tracta d'un llibre escrit abans de 1967, alguns poemes del qual poden ser remuntats a la dècada dels cinquanta.

8. **La diversitat mètrica**, estròfica i estilística que hi trobem ens obliga a relacionar-lo amb els altres aplecs anisil·làbics iniciats als cinquanta: *Donzell amarg*, *Ciutat a cau d'orella*, *La nit*, *L'ofici de demà*, *La clau que obri tots els panys*, *Primera audició*, *Mort i pam*, *Poemes esparso* o *L'inventari clement*.

9. **Les darreres dues parts** del volum, la IV i la V són llargues tirades d'alexandrins blancs, és a dir, *estellesians*: el vers fet servir gairebé exclusivament a *Llibre de meravelles*, *Primer soledad*, *L'Hotel París*,

*Llibre d'exilis*, *El monòleg*, *Testimoni d'Horaci*, "Coral romput" o les cinc èglogues de 1958 d'*El primer llibre de les èglogues*. Ignorem si la versió reduïda de l'"Ègloga IV" que apareix a ICG amb el nom de "Motiu per a un concert" és anterior o posterior.

10. **Els set sonets octosil·làbics** rimats en consonant que conformen la part III d'ICG són un subgrup minoritari entre els sonets d'Estellés, però no són rars entre la diversitat poètica del de Burjassot.

11. **El primer poema de la part I**: "Els dies", és un conjunt de quartets on els tres primers versos són hexasil·lats mentre que el quart és sempre el monosil·lab "fill", un mot refrany que rima en assonant amb el segon de cada estrofa (per tant, sempre trobem /i/ als versos parells del poema). La creació d'isotopies que estructuraren és una de les característiques més evidents de la poesia d'Estellés. El segon poema, és una tirada d'hexasil·lats blancs on els quatre versos inicials són repetits dues vegades com si fóra una tornada.

12. **La part II d'ICG** està formada per cinc poemes amb una quantitat diferent d'estrofes sense rima (sempre quartets o sempre quintets), amb una mateixa estructura (respectivament, per a cada poema: 6+6 10 6+6 6; 6+6 6+6 6+6 6; 6+6 6+6 6+6 6 8; 6+6 6+6 6+6 6; 6+6 6+6 6+6 6+6 6). Aquesta variació formal és habitual des del principi de la producció estellesiana.

13. **L'excel·lència dels alexandrins** blancs *estellesians* és fora de dubte i és directament o indirectament percebuda pels lectors. Tot i que no trobem a penes decasil·lats en aquest poemari, Estellés domina també aquest metre.

14. **Hem afirmat** que "el gran foc dels garbons" (trobem ací el vers a "Un fons d'acordi") és el vertader *Mural del País Valencià*.<sup>3</sup> "Reconstruisc un poble, o bé un mosaic", ens diu a "*Ars poetica*", "vaig refent un poble com un cànter". La inflexió que el poemari mostra és nítida: "Jo encara no tenia / una idea de pàtria: / tenia una idea de forn." En general, en aquesta part II trobem uns primers indicis de l'esforç descriptiu que caracteritza el *Mural*; especialment, al poema "El meu camí per l'horta" (una mena de "La barraca" llorentina, poeta a qui va dedicar, precisament, el primer poema: "*Ars poetica*").

15. **Finalment**, a "L'alba d'un dia com un altre", de la part IV, trobem el primer poble cantat per ell: Museros. El títol assenyala ja una relativa inflexió. El poema mostra una crisi identitària: la pèrdua de la fe en Déu. "Deixeu-me que jo crega, humilment, a retalls, / contemplant tantes gents com van i vénen"... El poeta mutarà la fe en Déu anterior en una fe en l'escriptura i en la utilitat del record: "¿No em salvarà el record [...] de Museros?". Una fe en el País. Que no serà menor. Un abans i un després en Estellés que ací trobem reflectit: "dels hòmens que no tenen casa / i van morint-se pels camins."

<sup>1</sup> "Vicent Andrés Estellés: un poeta universal". Dins RODA, Lluís (ed.). *Monogràfic Vicent Andrés Estellés*. Revista *Reduccions*. Núm. 98-99. Vic.

<sup>2</sup> Seguim Ferran Carbó a "Com un vers mai no escrit": la poesia de Vicent Andrés Estellés en els anys cinquanta. IIFV-PAM, 2009. Tot i que afegim *Poemes esparso*.

<sup>3</sup> Veg. nota 1.

LLUÍS RODA (València, 1961) és escriptor i crític literari. Ha impulsat i dirigit el monogràfic doble que la revista *Reduccions* va dedicar a Vicent Andrés Estellés l'any 2011 (núm. 98-99, Eumo-Universitat de Vic). Com a poeta, ha estat guardonat amb els Jocs Florals de Barcelona (*Nadir*, Proa, 2010) i nomenat Poeta de la Ciutat. És també Premi Octubre Vicent Andrés Estellés (*Sobre l'hamada*, 314, 1989) i Premi de la Crítica dels Escriptors Valencians (*Buirac d'amor*, Bromera, 1998), entre altres.